

Boýny gurhanly, ýüzi aýy ýylgyryşly gul Diallonyň geňsi kyssasy

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Boýny gurhanly, ýüzi aýy ýylgyryşly gul Diallonyň geňsi
kyssasy BOÝNY GURHANLY, ÝÜZI AJY ÝYLGYRYŞLY GUL DIALLONYŇ
GEŇSI HEKAÝATY

Süleyman Diallo, 1733 / Surat: Uilýam Hoar

Iňlis suratkeşi Uilýam Hoaryň çeken meşhur portretinde kellesi selleli, boýny Kurany-Kerim bilen garaýagyz gul ünsi çekýär.

Doly ady Eýýup Süleyman Diallonyň ömri, göreşi we ynanjy seýrek gabat gelýän portret bolup oňümizden çykýar.

1701-nji ýylda Senegalda dünýä inen Diallonyň ýiti ýatkeşligi bolupdyr. Ol heniz kiçijik çagaka Gurhany ýatdan bilipdir.

Şol sanda onuň maşgalasy-da dindarlygy bilen tanalýan we sylanýan maşgala bolupdyr.

1731-nji ýylda Diallonyň durmuşynda uly öwrülişik bolup geçipdir. Ol syýahat edip ýörkä gul söwdagärleriniň eline düşüp, Amerika tarap barýan gämä mündürilipdir.

Käbir günbatarly çeşmelerde Diallonyň kakasynyňam gul söwdagäri bolandygyny we onuň bu syýahata kakasynyň adyndan käbir şertnamalary baglaşmak üçin çykandygy aýdylýar.

Şeýle-de Diallony ele salan gul söwdagärleri ýerli adamlar eken. Uly ähtimallyk bilen Diallony ele salyp, gul hökmünde satan söwdagärlerem musulman bolmaly.

Uzaga çeken ýolagçylygyň yzyndan ölmän galan Diallo amerikan maşgalalarynyň birine satylyp, temmäki plantasiýasynda işlemäge mejbur edilipdir.

Şol geçen döwrüň içinde her dürli horluga we kemsidilmäge duçar bolan Diallo ybadatlaryny berjaý etmäge çytrasydyr, emma onuň hojaýynlary diýseň zalym adamlar bolupdyr.

Ol ahyrynda belli pikire gelipdir we ýat illerde gul bolup galandan gaçanyny makul bilipdir.

Barybir ele salnypdyr. Taýak iýipdir, gynalypdyr, ahyrsoňunda türmä salnypdyr.

Diallo türmedekä Allanyň ynsaply gullaryndan Tomas Blýue bilen tanşypdyr.

Blýue Dioallo üçin elinden gelen ýagşylygy gaýgyrmandyr we onuň kakasyna ýazan hatyny gowşurjak bolupdyr.

Bu hat Jeýms Edward Ogltorpyň eline düşüpdir. Sebitiň baý kolonizatorlardan bolan Ogltorp bu gulyň näme ýazanyny biljek bolup arap dilinde ýazylan haty Oksford uniwersitetine terjime etdiripdir.

Hatda ýazylanlar Jeýmse ýiti täsirini ýetiripdir. Ol şobada Diallonyň puluny töläp, bendilikden azat edipdir we Birleşen Korollyga äkidipdir.

Mundan soň Diallonyň durmuşynda bütinleý täze sahypa

açylypdyr.

Angliýada köp sanly aristokrat we ruhany Diallo bilen duşuşyk geçiripdir.

Garaýagyz gullaryň içinde bular ýaly ýiti zehinli we berk dini ynançly adamyň bolmagy Angliýada gulçuluga bolan garaýşy düýpli üýtgedipdir.

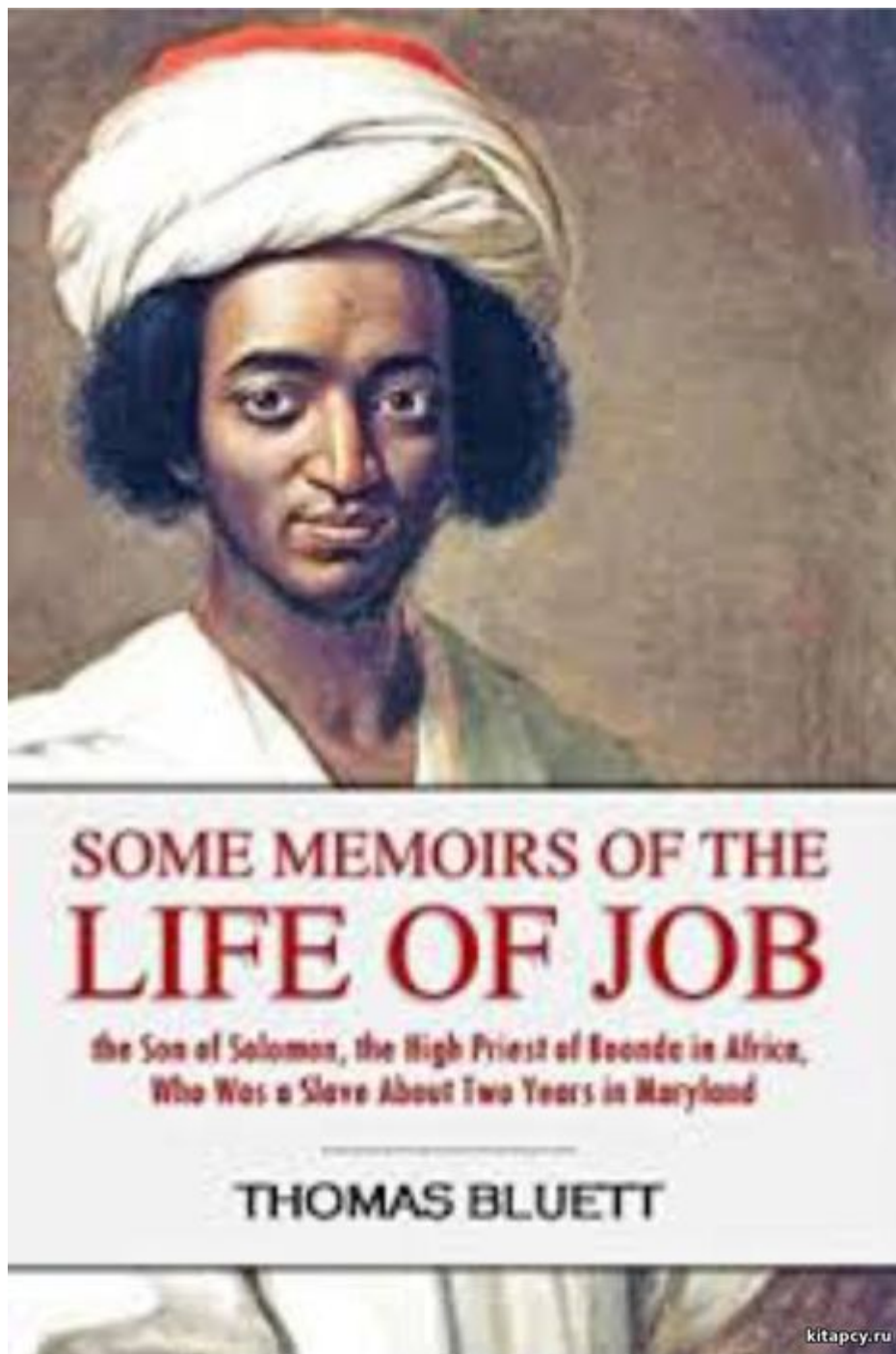
Diallo ähli galyplaryň daşyna çykan beýik şahsyýetdi. Ol iň jedelli teologiki meselelere yslamdan geň galdyryjy jogaplar berýärdi we başdan geçiren şonça horluk-kösençliklerine garamazdan ynanjyndaky ýiti pähim-paýhasy we takwalygy oňa Angliýada uly hormat-sylag gazandyrdy.

Diallo bu mümkinçiligi şahsy peýdasyna ulanyp, şobada ýurduna dolanmagyň ýerine, 1734-nji ýyla çenli Angliýadaky we dünýäräki garaýagyz gullaryň hak-hukuklaryny goramaga ömrüniniň bir bölegini bagyş etdi.

Uilýam Hoaryň «Nesibeli gul» ady bilen çeken portretinde Diallonyň iňlis aristokraty ýaly edip çekilmegi-de, aslynda Hoaryň takdyra ten berme ynanjyndan gelip çykýar.

Hoar bu eseri arkaly garaýagyz gullaryňam azyndan akýagyzlar bilen deň hak-hukuklara eýedigini we akýagyz adamyň garaýagyzlardan ýokarda dældigini syzdyrýar.

Üstesine bu portretde Diallo sellesi we ýerli egin-eşikleri bilen şekillendirilip, onuň medeniýetine we ynanjyna hormat goýulýar.

«Nesibeli guluň» boýnundaky Gurhanda Diallonyň ynanjyny görkezmek babatda kararlylygyny orta goýýar.

Bu deňsiz-taýsyz kartinanyň asyl nusgasy häzir Katar muzeýinde saklanýar.

Diallo 1734-nji ýylda ýurduna gaýdyp geldi we 1773-nji ýylda aradan çykýança asuda durmuşda ýaşady.

Iňlisler Diallo mylakatly çemeleşenem bolsalar, 1833-nji ýylda çenli gul söwdasyny dowam etdiripdiler.

Afrikadan Amerika zorluk bilen äkidilen gullaryň 40%-niň musulmandygy çaklanýar.

Meselem, 1865-nji ýylda osmanly gämileriniň biri Braziliýanyň

kenarlaryna baryp dirände, ol ýerdäki gullaryň köpüsiniň musulmandygyna şaýat bolupdyr.

Bagdatly Abdyrahman ol ýerde musulman gullara elinden gelen kömegini gaýgyrmandyr.

XV asyrdan başlap Afrika yklymyndan Amerika yklymyna ymgyr köp gul äkidilendigini we gul söwdasynyň edilendigini biz taryhy çeşmelerden bilýäris.

Garaýagyz gullaryň köpüsi Gana, Mali, Sokotro, Kanem-Bornu, Songaý, Sudan ýaly musulmanlaryň gür ýaşaýan ýerlerinden alnyp gidilipdir.

Materige getirilen gullaryň tertip-düzgüninde ilkinji iş edinilen zat olaryň dini ynançlary bolandygyna şübhe ýok. Şonuň üçinem garaýagyz musulmanlar hristiandyklaryny aýtsalaram, aglabasy yslamyýete gizlinlik bilen amal edipdir.

Palomares gozgalaňynyň hormatyna dikilen ýadygärlik

Bu gizlinlik hemişelik dowam edip bilmedi. Gür ilatly musulman gullar XVII asyrdan Palomares respublikasy bilen Braziliýada özbaşdak döwlet gurmaga synanyşypdyr, emma bu synanyşygy portugaliýalylar ganly basyp ýatyrdy.

Garaýagyz gullar ikilenç basyşa we gynamalar bilen dinlerini gizläp biljek iň soňky müddetine mejbur edildi.

1830-njy ýylda Antoniu Konselýeýrunyň dini häsiýetli uly gozgalaňyna garaýagyz musulmanlaram goldaw beripdir.

Elkyssa, bu pany dünýäden Eýýup Süleýman Diallo hem geçdi, onuň başdan geçirenleri ýüz müňleriň arasyndaky özboluşlyja

kyssady...

Mehmet MAZLUM ÇELİK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Ýekşenbe, 11.02.2024 ý. Taryhy makalalar